

Spis treści

1. Przeciwdziałanie aktom przemocy w szkole – Anna Katarzyna Kiełczewska	3
2. Jak przeciwdziałać przemocy w klasie? – Joanna Węgrzynowska	21
3. Sprawcy, ofiary i świadkowie szkolnej przemocy – podstawy pracy wychowawczej z klasą – Tomasz Garstka	39
4. Praca z uczniem – ofiarą przemocy rówieśniczej – Marek Grondas	69
5. Agresja uczniów podczas lekcji – jak sobie z nią radzić? – Tomasz Garstka	92
6. Skuteczna interwencja wobec agresji i przemocy w szkole – szkolenie dla nauczycieli – Anna Katarzyna Kiełczewska	119

Przeciwdziałanie aktom przemocy w szkole

Anna Katarzyna Kiełczewska

Wstęp

Przemoc w polskich szkołach jest dziś zjawiskiem powszechnym. Wielu uczniów-sprawców nie zdaje sobie sprawy, że przejawiane przez nich zachowania zaliczane są do przemocowych. Uczniowie-ofiary tkwią w swoich rolach i nie potrafią się obronić przed atakami. Dzieje się tak, ponieważ przemoc jest wciąż tematem tabu, a szkoły nie zawsze mają opracowane procedury postępowania w przypadku jej wystąpienia. Zjawisko nie ogranicza się wyłącznie do uczniów – w roli ofiar i sprawców przemocy występują niekiedy także członkowie innych grup, wchodzących w skład szkolnej społeczności.

Nauczyciele bywają niedoinformowani, bezradni i pełni obaw przed podjęciem zdecydowanych działań. Dlatego w poniższym rozdziale prezentowane są materiały na temat:

- Jak organizować w szkole prewencję przemocy?
- W jaki sposób (zgodnie z prawem) interweniować wobec jej sprawców, zajmować się ofiarami oraz nawiązywać współpracę z rodzinami uczestników przemocy?

Tekst zawiera także informacje na temat organizacji i instytucji zajmujących się problemem przemocy oraz dostępnych programów wspierających uczniów, nauczycieli i rodziców.

Zjawisko przemocy w polskich szkołach

Podstawowe pojęcia¹

Agresja:

- świadome, zamierzone działanie, mające na celu wyrządzenie komuś szkody (fizycznej, psychicznej lub materialnej),
- stosowana jest zazwyczaj wobec osoby lub grupy osób o zbliżonych możliwościach (równość sił uczestników),
- może przerodzić się w przemoc,
- agresywne zachowania mogą się powtarzać, ale często bywają jednorazową demonstracją siły.

¹ Rylke H.: *Wychowanie przeciw przemocy. Aktywna edukacja*. Warszawa, Fundacja Bene Vobis, 1998.
www.szkolabezprzemocy.pl

Przemoc:

- ▶ długotrwałe negatywne działania skierowane na osobę słabszą (niezrównoważony układ sił),
- ▶ wykorzystanie przewagi fizycznej, emocjonalnej, duchowej lub społecznej nad drugim człowiekiem,
- ▶ uczestnicy występują w stałych rolach: ofiara, sprawca, świadek, przy czym ofiara cierpi, sprawca zadaje cierpienie, a świadkowie pozostają bierni i bezradni,
- ▶ cykliczność zachowań przemocowych powoduje usztywnienie uczestników w rolach.

Formy przemocy:

- ▶ bezpośrednia fizyczna – bicie, kopanie, plucie, popychanie, szarpanie, wymuszanie pieniędzy, zabieranie przedmiotów, niszczenie własności,
- ▶ bezpośrednia werbalna, niewerbalna i psychiczna – dokuczanie, przezywanie, wyśmiewanie, wyszydzanie, obrażanie, ośmieszanie, grożenie, rozpowszechnianie plotek i oszczerstw (również poprzez SMS-y i internet), pokazywanie nieprzyzwoitych gestów,
- ▶ pośrednia – namawianie innych do ataków słownych lub fizycznych, naznaczanie, wykluczanie, izolowanie z grupy.

Skala zjawiska

Z badania CBOS „Młodzież 2010”², wynika, że:

- ▶ 52% uczniów deklaruje, że zetknęło się z przemocą w szkole,
- ▶ najczęściej występujące formy przemocy uczniów wobec uczniów to:
 - rozpowszechnianie szkodliwych kłamstw,
 - werbalne obrażanie i wymyślanie komuś,
 - przymuszanie do zrobienia czegoś,
 - pobicie,
 - umyślne potrącenie, przewrócenie,
 - zniszczenie jakiejś rzeczy osobistej (np. plecaka, zeszytu),
 - zmuszenie do kupienia komuś czegoś (np. papierosów) za własne pieniądze,
 - kradzież pieniędzy lub przedmiotów,
- ▶ zdecydowana większość ofiar nie reaguje na agresywne zachowania innych i nie szuka pomocy,
- ▶ najbardziej narażone na przemoc grupy uczniów to tzw. lizusy, ofiary (jednostki radzące sobie gorzej ze wszystkim) oraz uczniowie klas pierwszych,
- ▶ najczęściej występujące formy przemocy nauczycieli wobec uczniów to:
 - straszenie,
 - używanie obraźliwych słów,

² Badania przeprowadzone przez CBOS pt. „Młodzież 2010”

- wyrzucanie za drzwi,
- szturchanie, uderzanie, potrącanie,
- ▶ rodzice zwykle nie wiedzą o konfliktach dzieci z kolegami i nauczycielami,
- ▶ dzieci nie informują ich, gdyż:
 - uważają, że rodzice nie powinni się wtrącać,
 - nie wierzą, że ci mogą pomóc,
 - sądzą, że dorośli zawsze staną po stronie nauczyciela.

Poczucie bezpieczeństwa wśród uczniów jest najniższe w szkołach podstawowych. Tam też najczęściej zaczyna się przemoc rówieśnicza – dzieci stają się ofiarami, ponieważ są: kapusiami, kujonami, tchórzami, jękają się, mają niskie wyniki w nauce, są biednie ubrane, słabe psychicznie. Te dzieci, często nękanne przez całą grupę, wyrabiają w sobie z czasem przekonanie, że są gorsze i zdarza się, że w kolejnych szkołach ponownie wchodzi w rolę ofiary.

Najtrudniejszy okres w życiu szkolnym to przetom szkoły podstawowej i gimnazjum. Zmiana otoczenia i wchodzenie w nowe środowisko zachodzi równolegle z procesem dojrzewania nastolatków oraz nasileniem się potrzeby akceptacji w grupie rówieśniczej. Młodzi ludzie poszukują swojej tożsamości, nowych doznań, badają granice własnej wolności, mają skłonność do łamania zasad. W związku z tym wzrasta akceptacja dla zachowań agresywnych oraz bierność wobec przejawów przemocy.

Po reformie systemu oświaty jedynie w szkole podstawowej istnieje pewna ciągłość środowiska rówieśniczego oraz opieki dorosłych. W szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych czas dostępny na efektywną pracę wychowawczą znacznie się skrócił: klasa I to okres przystosowywania się uczniów do nowych warunków i grupy, wzajemnego poznawania się z nauczycielami, II klasa zapewnia względną stabilizację, ale już w III stworzone struktury rozluźniają się, gdyż rok szkolny jest krótki, a uczniowie koncentrują się na czekających ich egzaminach i zmianach życiowych. Dlatego też w tych placówkach trudniej wykrywać przypadki stosowania przemocy (nauczyciele słabiej znają uczniów) oraz podejmować długofalowe działania (jest mniej czasu). W gimnazjach dodatkowym utrudnieniem jest duża liczebność klas.

Przyczyny występowania przemocy wśród uczniów

Przyczyn występowania przemocy należy szukać zarówno w szkole, jak i poza nią. Najważniejsze z nich to:

- ▶ *środowisko rodzinne*
 - w rodzinach o nieprawidłowych modelach wychowawczych, dzieci pozbawione ciepła i zainteresowania rodziców mają skłonności do przejawiania agresji i wrogości wobec innych ludzi,
 - zbyt duża pobłażliwość opiekunów i brak wyraźnie określonych zasad powodują, że dziecko nie ma poczucia stabilizacji, co również sprzyja agresji³,

³ Rylke H.: op.cit.